

מערכה כו. 'מחוסר בגדים' ו'יתר בגדים' (יז,ב-יח,א)

בברייתא בסנהדרין (פג,א) נאמר, שמחוסר בגדים שעבד במזיד – אף חייב מיתה בידי שמים, והגמ' לומדת זאת מהפסוק הנ"ל, שמחוסר בגדים הוא כזר, שנאמר בו: "והזר הקרב יומת" (במדבר יח,ז).¹ חיוב המיתה נאמר לגבי אותן עבודות שאף הזר חייב עליהן מיתה (משנה להלן קיב,ב).² כמו כן, אם היתרו בכהן זה שילקה – חייב מלקות (הל' סנהדרין יט,ב אות יב).

הגמ' מביאה שלושה פסוקים נוספים המלמדים שכהן מחוסר בגדים פוסל את העבודה, ולומדת מהם שלושה דינים חדשים: א. גם עבודה שאין הזר חייב עליה מיתה, אם עשאה הכהן ללא בגדי כהונה – נתחללה.³ ב. גם עבודה שאינה מעכבת את הכפרה, כגון נתינת אש במזבח, טעונה בגדי כהונה.⁴ ג. כהן שעובד בייתור בגדים – אף הוא מחלל את העבודה.

דין 'מחוסר בגדים' נאמר בכהנים בלבד, ואילו בעבודות הכשרות בורים הדבר פשוט שהן נעשות בלא בגדי כהונה.⁵ יתירה מזו: גם בעבודות הנעשות בכהנים, אם עשאן זר בלא בגדים – חייב רק משום זר, ולא משום מחוסר בגדים (הל' ביאת המקדש ט,יא וכסף משנה שם).

יתר בגדים וחיובו

כאמור, כהן העובד כשהוא יתר בגדים, דינו כחסר בגדים לעניין חילול העבודה, וכדברי הברייתא: "לבש שני מכנסיים, שני אבנטים, חסר אחת או יתר אחת... ועבד – עבודתו פסולה".

מן הגמ' לא ברור האם ההשוואה בין החסר ליתר היא מלאה, שהיתר דינו כמחוסר בגדים לכל דבר, ואף חייב מיתה, או שמא זהו דין בפני עצמו, והתחדש רק לגבי חילול העבודה. לשון הרמב"ם בספר המצוות (עשה לג): "וכשיעבוד כהן פחות מהבגדים שהם מיוחדים בעבודה ההיא או ביותר מהם עבודתו פסולה, וחייב עם זה מיתה בידי שמים, רצונו לומר מחוסר בגדים שעבד", ומשמע בבירור שדווקא מחוסר בגדים חייב מיתה ולא היתר. אך בהלכות כלי המקדש (י,ה) כתב במפורש: "כשם שמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל העבודה – כך היתר בגדים, כגון

המשנה (טו,ב) מונה את מחוסר הבגדים, כלומר, שאינו לובש את כל בגדי הכהונה, בין הפסולים לעבודה. בברייתא (יח,א) נאמר, שאף כהן הלובש בגדים יתרים פסול לעבודה. יש לברר את גרי דינים אלו: איזה גרעון בבגדים הוא הנקרא "מחוסר", ואיזו תוספת נחשבת "יתר"? מה דין הכהן ודין העבודה במקרים אלה?

להגדרת שיעור הבגד הנחשב כ"יתור בגדים", והמקום בגוף הכהן שהלבישה עליו נחשבת כ"יתור", ראה מערכה לא.

מחוסר בגדים – חיובו ודין העבודה

לבישת בגדי הכהונה על ידי הכהנים בשעת העבודה היא מצות עשה מן התורה (הל' כלי המקדש י,ד; ספר המצוות לרמב"ם מ"ע לג; סמ"ג עשה קעג; חינוך צט). יש מי שמנה מצוה זו במצוות לא תעשה, כלומר שאין לעבוד ללא הבגדים (בעל הלכות גדולות, אות סח), ולדעתו אין לבישת הבגדים אלא הכשר העבודה (רמב"ן בהשגתו לספר המצוות שם).

מחוסר בגדים. התמונה היא צילום ממכון המקדש, ובה כהן הלובש את בגדי הכהונה (צורת המצנפת - כשיטת 'מדרש לקח טוב' בפירוש המושג 'פארי המגבעות', עיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה קעח). כהן זה חסר אבנט, ולפיכך הוא "מחוסר בגדים", הפסול לעבודה.

וכפי שמצינו בגמ' ביומא (כז,ב) על סידור המערכה, שאם עשאה זר - "פורקה זר וסודרה כהן". ברם, מרש"י (ד"ה אי מהתם) משמע שזר שנתן את האש - עבודתו כשרה בדיעבד, ואינו צריך לכבות את האש ולשוב ולהדליקה, שכן כתב: "נתינת אש של הדייט דמצוה בעלמא היא... אימא לא תיבעי בגדים, קא משמע לן... דאי עבד אהרן בבגדי הדייט - לאו שפיר עבד" (העיר על כך בתוספת קדושה). ועיין 'שערי היכל' למסכת יומא, מערכה לד, על מצות נתינת האש והאם היא מעכבת את ההקטרה.

5. עיין תוס' קידושין לו,ב ד"ה חוץ, בתירוצו השני: "כיון שלא נצטוו בבגדי כהונה - לא הוו מחוסרי בגדים". ולשון בעל אור החיים שמות כח,ב: "שאינן הבגדים מעכבין אלא לאהרן ולבניו, אבל זולת הכהנים תתרצה עבודת הקרבנות בלא בגדים", וכך הסביר כיצד שימש משה בימי המילואים בחלוק בלבד.

1. באשר להעדר המכנסיים חיוב המיתה מפורש בתורה: "ועשה להם מכנסי בד... ולא ישאו עוון ומתו" (שמות כח,מב-מג), ועיין תוס' יז,ב ד"ה אין בגדיהם.

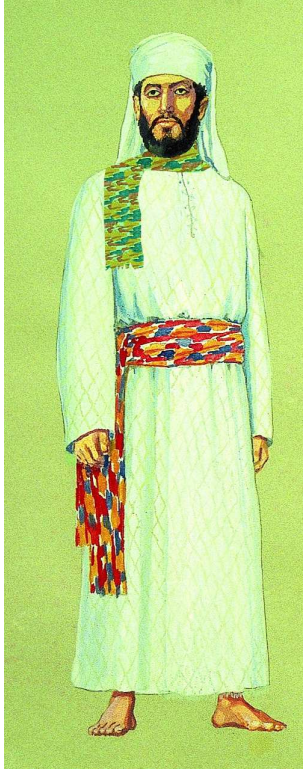
2. עיין משנה למלך הל' כלי המקדש י,ד; ר"י קורקוס וכו"מ הל' ביאת המקדש ט,י. העבודות שזר חייב עליהן מיתה הן: זריקת הדם, הקטרה, ניסוח המים וניסוח היין (רש"י ד"ה אי מהתם, על פי הגמ' ביומא כד,א).

3. עיין רש"י יח,א ד"ה אי מהתם וד"ה אבל עבודה.

4. בשיטה מקובצת (אות ד) כתב, שלא שייך לומר בעניין זה שחילל עבודתו, שהרי מדובר בעבודה שאפילו אם לא עשאה כלל - אינה מעכבת, אלא כוונת הגמ' ש"לא שפיר עבד". יש חידוש בדבריו, שכן היה מקום לומר שאמנם הקרבן לא נפסל, ובכל זאת עליו לשוב ולעשות את העבודה מחדש, אם ניתן להחזיר את המצב לקדמותו,

כהן צריך ללבוש כפי כהונתו, ולבישת בגדי קודש נוספים היא חריגה מדין כהונתו; אבל עדיין היה מקום שילבש בגדי חול, ועל כך מלמדת הדרשה הנוספת מ"בד".⁹

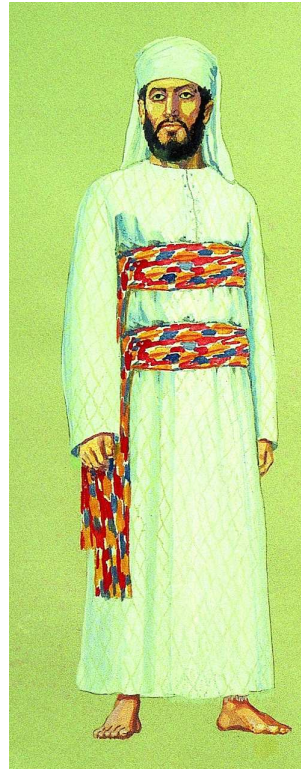
לא נאמר בגמ' במפורש שהלובש בגד חול עבודתו פסולה¹⁰, אבל כך פירש רש"י את "יתר אחת" שבברייתא השניה: "הוסיף עליהם שום בגד בעולם", ואף במקרה זה עבודתו פסולה¹¹.

כהן המוסיף בגד של חול. הצעיף שלצואר הכהן איננו מבגדי הכהונה, ובכל זאת תוספת זו נחשבת כ"יתר בגדים" הפוסל את העבודה. בירושלמי מצאנו מחלוקת בשאלה האם תוספת בגד של חול פוסלת.

בעיקרו של דין זה מצינו מחלוקת אמוראים בירושלמי (ערובין פ"י ה"ג): "יהודה ברבי אמר: לא שנו [שמותר לכהן לתת באצבעו הפצועה] אלא גמי, אבל בינגיון [בגד כעין חגורה] אסור, מפני יתור בגדים. סברין מימר: יתור בגדים – כחיסור בגדים. ר' יעקב בר אחא בשם ר' יסא דר' חנינא, דאמר רבי חנינא: [מותר לתת גם בגד חול, אך] בלבד שלא יחוץ בינו לבין בגד ולא בין בגד לבגד. על דעתיה דרבי חנינה אי זהו ייתור בגדים? שתי כתנות, שתי מצנפות, שני מכנסים, שני אבנטים", ולא בגדי חול (פני משה).

שלבש שתי כתנות... הרי זה מחלל העבודה וחייב מיתה בידי שמים⁶, וכן דעת המאירי (סנהדרין פג,א ומכות יג,א). הרמב"ם בהל' סנהדרין (יט,ב) מונה את מחויבי המיתה בידי שמיים ובהם המחוסר בגדים, ולא מנה את היתר בגדים. במאירי (מכות שם) מנה אף הוא במקביל למניינו של הרמב"ם, וכתב: "ובכלל זה מיותר בבגדים גם כן", ונראה שהבין שדעת הרמב"ם לכלול עם המחוסר. הרי"ק קורקוס (הל' ביאת המקדש ט,יא), הובא בכסף משנה בהל' סנהדרין (שם) כתב שיש ברמב"ם טעות סופר, וצריך למנות את היתר בגדים במקום מחוסר כפורים הנזכר שם⁷.

יתר בגדים. כהן לובש שני אבנטים, ובכך הוא "יתר בגדים" הפסול לעבודה.

כהן גדול ביום הכיפורים, שעושה חלק מעבודותיו בבגדי זהב וחלק בבגדי לבן, אם החליף מזהב ללבן או להיפך – עבודתו פסולה (תוספתא מנחות פ"א ה"ו וחולין פ"א ה"י, וכן בפרה פ"ד ה"ו לגבי פרה אדומה). יש מהאחרונים שנסתפק במקרה זה, האם יש בו גם חיוב זרות כמחוסר בגדים, או שמא כאן אין לומר "אין בגדיהם עליהם" – אין כהונתם עליהם", כי ראוי הוא בבגדים אלו לעבודה אחרת (מקדש דוד סי' לו,א); ובמנחת חינוך (מצוה קפה) נקט בפשטות שחייב מיתה⁸.

שיטת הרמב"ם בלבישת בגד חול

הרמב"ם בהל' כלי המקדש (י,ה) פוסק: "כשם שהמחוסר בגדים חייב מיתה ופוסל העבודה כך היתר בגדים, כגון שלבש שתי כתנות או שני אבנטים, או כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד, הרי זה מחלל העבודה וחייב מיתה בידי שמים". לא הזכיר את האיסור ללבוש בגד חול עם בגדי הקודש, וניתן להבין שלדעתו הדבר מותר.

מאידך, בהל' ח הזכיר איסור לכרוך על בשרו אפילו "צלצול קטן"; אלא שנראה מדבריו שאיסורו משום חציצה, ולא משום ייתור בגדים. הלכה זו תידון להלן מערכה לא.

לבישת בגד חול עם בגדי הקודש

בברייתות בגמ' הוזכר דין ייתור בגדים בשלושה אופנים: א. "כהן הדיוט שלבש בגדי כהן גדול ועבד – עבודתו פסולה". ב. "לבוש שני מכנסיים, שני אבנטים, חסר אחת, יתר אחת... עבודתו פסולה". ג. בברייתא (יח,ב) למדו מ"בד" (בויקרא טז,ד) "שלא ילבש של חול עמהן".

מן הדרשה הנפרדת על לבישת בגדי חול מתבאר שיש בכך חידוש מיוחד: הדרשה מ"הכהנים – בכיהונן" באה רק לאפוקי מכהן הדיוט הלובש בגדי כהן גדול, ומלמדת שכל

עמהם בגדי חול? ת"ל 'מכנסי בד ילבש על בשרו'.
 10. בגמ' נאמר על ברייתא זו: "יש מהן למצוה ויש מהן לעכב", ולא נתפרש האם הדין שלא ילבש של חול עמהם הוא מכלל הדינים המעכבים.
 11. כך פירש גם בגמ' להלן יט,א על צלצול קטן (ד"ה ל"א), שגם לפי לישנא בתרא שם הכל מודים שיש מושג של ייתור בגדים בבגד חול, אך שם לא נאמר בפירוש שעבודתו פסולה.

6. יש שתמהו על כך והגיהו בלשון הרמב"ם (עיין במקורות שצינו ב'ספר המפתח' במהדור' פרנקל שם), אבל אין בכתבי היד של הרמב"ם שום עדות לנוסח שונה.
 7. על כך ראה במערכה הקודמת, הערה 15.
 8. וכן משמע בתוספתא במנחות ה"ל, שכללה את דין זה בביאור "מחוסר בגדים", ועיין חסדי דוד שם.
 9. וכן בספרא פרשת צו פרק ב,א: "כול לא ילבש עמהם בגדי קודש אבל ילבש

מתרופפים טבעיהם". ברור מדבריו שאסור להוסיף אפילו בגד של חול.

סיכום

כהן העובד בלא בגדי כהונה חילל את העבודה, ואם עשה כן במזיד – לוקה, ובעבודות שהזר חייב עליהן מיתה בידי שמים – אף הוא חייב מיתה, ואפילו בעבודה שאינה מעכבת את הכפרה.

אף המוסיף על עצמו בגד כהונה מיותר מחלל את העבודה, וחייב מיתה (רמב"ם במשנה תורה ומאירי; ובספר המצוות משמע שפטור). כמו כן כהן גדול ביום הכיפורים העובד בבגדי לבן במקום בגדי זהב או להיפך – פסל את עבודתו, ודנו האחרונים על חיובו.

בגמ' נאמר שאסור להוסיף גם בגד של חול, ובירושלמי נחלקו אמוראים בדבר. בדעת הרמב"ם נקטו רוב המפרשים שאף הוא אוסר, וכן משמע בפירוש המשנה, אך יש מי שסובר שהרמב"ם מתיר להוסיף בגד של חול (מרומי שדה).

ושם יתבאר, שלדעת רוב האחרונים הרמב"ם סובר שיש ייתור בגדים גם בבגד של חול¹².

במרומי שדה (יח, א רש"י ד"ה יתר) הולך בשיטה מיוחדת, וסובר שלדעת הרמב"ם מותר ללבוש בגד של חול. לדעתו, הרמב"ם לא פסק כברייתא האוסרת ללבוש בגדי חול עמהם, מפני שפירש שבזה נחלקו שתי הלישנות בסוגיה להלן (יט, א) על צלצול קטן, ופסק כלישנא בתרא, לפיה אין ייתור בגדים בכגון דא. על פי דרכו הסביר במרומי שדה את ההיתר להניח תפילין של ראש בשעת העבודה (להלן יט, א), שהוא משום שהתפילין הם חולין ולא הוקדשו¹³.

יש להזכיר שלא כשיטתו מפירוש הרמב"ם למשנה (זבחים ב, א): "ודע כי כשם שמחוסר בגדים פסול – כך יתר בגדים פסול, ואפילו הוסיף כל שהוא בלבושו". ובפירושו לשקלים (ה, א): "והיו הכהנים מהלכין על הרצפה כל היום... ואין עליהם אלא בגד אחד בכל העתים, לפי שאסור להם לעבוד אלא בארבעה כלים כתונת ומכנסים ומצנפת ואבנט לא יוסיף ולא יפחות... ומחמת הנהגה זו

מערכה כז. מידתם של בגדי הכהונה (יח, א-ב)

ואדרבה, הם ארוכים הרבה יותר ממידת הכהן ונכרכים כמה פעמים על ראשו וגופו (הל' כלי המקדש ח, יט). באשר לבגדי הכהן הגדול, מצאנו מידות קבועות לחושן (שמות כח, טז): "זרת ארכו וזרת רחבו" ולציץ ("רוחב שתי אצבעות ומוקף מאוזן לאוזן", שבת סג, ב). אך לא נאמרו מידות קבועות למעיל ולאפוד, ויש להתאימם לגוף הכהן הגדול.

הפסוק "ולבש הכהן מדו בד ומכנסי בד" עוסק בכתונת, כמבואר בגמ' (יומא כג, ב): "גלי רחמנא בכתונת ומכנסיים" (אך אונקלוס מתרגם 'מדו' 'לבושין', דהיינו כל בגדיו, עיין רמב"ן שם). ממילא יש מקום לומר, שדין "מדו – כמידתו" נאמר על הכתונת בלבד. אכן, כך משתמע מדברי רש"י בכל מקום². הרמב"ם, לעומת זאת, כותב (הל' כלי המקדש ח, ד): "בגדי כהונה מצותן שיהיו חדשים נאים ומשולשלים³ כדרך בגדי הגדולים, שנאמר: 'לכבוד ולתפארת'... היו יתר על מידתו או קצרים פחות ממידתו... עבודתו פסולה". הרמב"ם

נאמר בתורה (ויקרא ו, ג): "ולבש הכהן מדו בד". מכאן למדו חכמים (תורת כהנים שם; פסחים סה, ב; זבחים לה, א), שבגדי הכהונה צריכים להיות "כמידתו, שלא יחסר ולא יותיר". הסוגיה כאן אינה מזכירה במפורש דרשה זו, ומכל מקום היא עוסקת בפרטי הדין הנלמד ממנה: מהי המידה המדויקת הראויה לכתחילה? האם דין זה מעכב, במקרה שהבגד קצר או ארוך מדי?

באיזה מבגדי הכהונה נאמר דין זה?

בגדי כהן הדיוט הם ארבעה: כתונת, מכנסיים, מצנפת ואבנט. עיקר הדיון על בגד הארוך או הקצר מדי מוסב על הכתונת, המכסה את רוב הגוף, אך גודלה לא הוגדר במדויק בתורה. אורכם של המכנסיים נקבע בתורה במפורש: "ממתנים ועד ירכים יהיו" (שמות כח, מב), ומסתבר שגודל זה מעכב¹. במצנפת ובאבנט לא מצאנו איסור "להותיר",

2. רש"י בויקרא שם כותב: "מדו בד - היא הכתונת, ומה ת"ל מדו? שיהא כמידתו" (וכן ברמב"ן שם: "לומר שיהא הכתונת כמידתו"). כך גם ביומא שם: "מדו כמידתו - כאן למדך שיהא כתונת כהנים למדת קומתו, לא נגרות ולא מסולקות, והכי אמרינן בזבחים". וכן בפסחים (סה, ב): "כמידתו - שיהא לארץ". גם רש"י כאן (ד"ה כשרין) כותב: "מדו בד שיהא כמידתו", ומלשון נקבה שנקט נראה שכוונתו לכתונת בלבד. מסתבר שרש"י מפרש את המילה "כמידתו" כ"כגובה קומתו" (ולא: "כמדת גופו", באורך או ברוחב), וממילא הדברים אמורים רק לגבי הכתונת, ובגובה בלבד, ולא לגבי שאר הבגדים, ואף לא לגבי רוחב הכתונת (אלא שיש לדון על כתונת רחבה מדי מצד אחר, שיש בכך חשש חציצה בין בשרו לבגד, כדלהלן יט, א). אפשר שזהו גם המקור לשיטת רש"י להלן שהבגד צריך להגיע עד הקרקע, שכן רק כך הוא "כמידתו", כמדת גובה כל גופו.

3. נראה שכוונתו שיהיו פשוטים ללא קיפול וכך יכסו את מלוא קומתו, ראה שבת קיג, א, שבשבת "ישלשל בבגדיו".

12. גם האחרונים הסוברים שלדעתו בצלצול קטן אין ייתור בגדים (ראה שם הערה 7) תלו זאת בכך שהוא נכרך על היד, במקום שאין בו בגד, ולא בכך שהוא בגד חול. 13. טעמים אחרים להיתר התפילין ראה להלן מערכה לא. במרומי שדה הסביר על פי דרכו גם את פסק הרמב"ם בעניין "קרוע בגדים", שאינו מחלל עבודה, ועל כך ראה להלן מערכה כט.

ראיה נוספת לחידושו הביא מהגמ' בחולין (לא, א), שמדברת על שחיטת פרה אדומה בעוד השוחט לובש סודר, שהוא בגד של חול. בגמ' ביומא (מב, א) מצינו מחלוקת האם שחיטת פרה אדומה פסולה בזר, ולדעה הפוסלת משמע שהיא טעונה גם בגדי כהונה; מדוע, אם כן, נקטה הגמ' בחולין דוגמא זו של סודר, השנויה במחלוקת? ולפירושו הרי זה מובן, שאין מניעה מלהוסיף סודר על בגדי הכהונה. יש להעיר על ראייתו, שיתכן שאף לדעה ששחיטת הפרה טעונה כהן - אינה טעונה בגדי כהונה, והרי זה כראיית מראות נגעים (עיין על כך ב'שערי היכל' למסכת יומא מערכה צא). 1. כפי שמצאנו ש"היו" מלמד לעיכובא (מנחות מה, א).